

Michał Sempołowicz

Muzeum Emigracji w Gdyni, Polska

Przygotowania propagandowe do wizyty Leonida Breżniewa w Warszawie 11-12 maja 1973 roku w Warszawie w świetle telegramów ze zbiorów Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historii Społeczno-Politycznej w Moskwie

W Rosyjskim Państwowym Archiwum Historii Społeczno-Politycznej (RGASPI) w Moskwie w zespole Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (KPZSRR, KPZR) znajduje się wydzielony zbiór nazwany „Listy na adres KC KPZR od zagranicznych organizacji i poszczególnych osób”¹. W rzeczywistości są to telegramy i listy wysłane w zdecydowanej większości na adres radzieckiej ambasady w Warszawie z okazji wizyty generalnego sekretarza KPZR Leonida Breżniewa. Niektóre zaadresowano na Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KC PZPR)².

W zbiorze jest 40 jednostek archiwalnych, tzn. teczek, w których najczęściej znajduje się po 200 telegramów. Tytuły teczek, wskazujące od kogo pochodzą telegramy, tylko częściowo odpowiadają zawartości. Z kolei podana w inwentarzu liczba kart nieco przewyższa liczbę telegramów i listów, ponieważ niektóre z nich liczyły więcej niż jedną stronę (kartę).

¹ Rosyjskie Państwowe Archiwum Historii Społeczno-Politycznej (RGASPI), f. 17, op. 101, Pis'ma w adres CK KPSS ot zarubieżnych organizacij i otdielnych lic.

² Materiały zostały pozyskane w związku z pracą pt. „Współpraca polsko-radziecka na poziomie regionalnym na przykładzie Gdańska i Leningradu (1945–1990)”, przygotowywaną w ramach Centralnego Projektu Badawczego Instytutu Pamięci Narodowej „Struktury i działalność Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, kierowanego przez prof. dra hab. Jerzego Eislera

Tabela. Nadawcy telegramów i listów wg RGASP oraz liczba kart w teczce.

Nr	od kogo	liczba kart
1	od załóg produkcyjnych	200
2	od załóg produkcyjnych	200
3	od załóg produkcyjnych	200
4	od załóg produkcyjnych	200
5	od załóg produkcyjnych	200
6	od załóg produkcyjnych	200
7	od załóg produkcyjnych	200
8	od załóg produkcyjnych	200
9	od załóg produkcyjnych	200
10	od załóg produkcyjnych	200
11	od załóg produkcyjnych	200
12	od załóg produkcyjnych	200
13	od załóg produkcyjnych	200
14	od załóg produkcyjnych	200
15	od załóg produkcyjnych	212
16	od załóg produkcyjnych	200
17	od załóg produkcyjnych	200
18	od załóg produkcyjnych	174
19	od instytucji państwowych	200
20	od instytucji państwowych	200
21	od instytucji państwowych	179
22	od podstawowych organizacji partyjnych i komitetów PZPR	200
23	od podstawowych organizacji partyjnych i komitetów PZPR	200

24	od podstawowych organizacji partyjnych i komitetów PZPR	45
25	od organizacji społecznych	107
26	od młodzieży	200
27	-	200
28	-	200
29	-	200
30	-	200
31	-	200
32	-	122
33	od TPPR	200
34	od TPPR	92
35	-	200
36	-	229
37	od poszczególnych obywateli	200
38	od poszczególnych obywateli	200
39	od poszczególnych obywateli	162
40	od różnych	134
	Razem	7456

Duża liczba telegramów oraz nierzadko identyczny ich tekst wskazuje, że były one wysłane w wyniku zaleconych odgórnie³ działań. Najprawdopodobniej KC skierował odpowiednią dyrektywę do Komitetów Wojewódzkich PZPR, a te przekazały dalej, m.in. do komitetów zakładowych⁴.

³ W historii (i współcześnie) znajdziemy sporo przykładów „inspirowanych” akcji wyrażania poparcie w formie listów, np. do cara Mikołaja II i Marii Fiodorowny, do marszałka Józefa Piłsudskiego (z okazji imienin). Podobny charakter miały akcje wysyłania podarków dla Józefa Stalina z okazji urodzin (1948) lub wyrażania poparcia dla konstytucji (1952, 1976).

⁴ Wyrzykowska kwerenda w AAN (zespół KC PZPR) i APG (zespół KW) nie potwierdziła tego przypuszczenia.

Występują pisma z tekstem ułożonym specjalnie, nie powtarzającym się. Są także listy od osób prywatnych napisane odręcznie, niektóre w języku rosyjskim. Listy z przedszkoli i szkół czasami udekorowano rysunkami.

Z niektórych miejscowości wysłano zdecydowanie więcej telegramów niż z innych (np. z Łodzi, Koszalina, Starogardu Gdańskiego, Zwolenia). Sądzę, że zależało to głównie od zdecydowania władz partyjnych na danym terenie. Na treść telegramów miało pewien wpływ położenie geograficzne nadawcy, tzn. autorzy z terenu „ziem odzyskanych” częściej podkreślali wkład Armii Czerwonej i znaczenie ZSRR dla zachowania pokoju (czyt. utrzymania „ziem odzyskanych” w granicach Polski, zgodnie z ówczesną propagandą).

Nadawcy instytucjonalni byli najróżniejsi: Komitety Gminne PZPR, Urzędy Miast i Gmin, Wojewódzkie Komitety Frontu Jedności Narodu, Rady Narodowe różnych szczebli, podstawowe organizacje partyjne⁵, rektorzy, senaty, uczelniane komitety PZPR, instytucje kultury (teatry, filharmonie), koła Związku Młodzieży Socjalistycznej, koła Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej⁶, sądy, prokuratury, banki, szpitale, przedsiębiorstwa komunikacyjne.

W telegramach najczęściej występują powitania, życzenia, komplementy pod adresem Leonida Breżniewa, pozdrowienia dla mieszkańców ZSRR. Pisano o przyjaźni między narodami, wspólnej walce z faszyzmem. Bardzo rzadko występują zobowiązania (np. obietnica założenia koła TPPR).

Liczba telegramów robi wrażenie. Świadczy o zdolnościach mobilizacyjno-propagandowych strony partyjnej. Zarazem należy podkreślić, że duża liczba zakładów i instytucji nie zareagowała na wizytę zgodnie z oczekiwaniami⁷.

Określenie, że nadawcą przesyłki jest załoga, nic nie mówi o jej stosunku do wizyty. Pokazuje jedynie, że w danej placówce osoba odpowiedzialna za wykonanie tego zadania uznała, że będzie lepiej dla niej i dla placówki, jeśli telegram zostanie wysłany. Treść bardzo niewielu telegramów pozwala przypuszczać, że zostały one wysłane rzeczywiście z radości spowodowanej przyjazdem Leonida Breżniewa do Polski. .

⁵ Np. przy Zakładzie Karnym i przy Zakładach Przemysłu Spirytusowego w Starogardzie Gdańskim.

⁶ Np. przy Wytwórni Cygar i Papierosów w Kościanie

⁷ Zakładam, że w zbiorze w RGASPI znajdują się praktycznie wszystkie telegramy wysłane z okazji wizyty. Zapoznałem się z większością z nich. Szczegółowe badania pozwoliłyby stworzyć mapę regionów według liczby wysłanych telegramów oraz statystykę najczęściej używanych zwrotów, co dałoby pole do dalszych interpretacji. Kolejna kwestia to ewentualna reakcja władz partyjnych na wysłanie/niewysłanie telegramu.

Telegramy – wysłane na adres Ambasady ZSRR – zostały udostępnione do wglądu stronie polskiej. Cytaty niektórych z nich zostały wykorzystane w okolicznościowej książce agencji prasowej Interpress⁸.

Na telegramy można spojrzeć jako przykłady nowomowy⁹. Zdarzają się telegramy pisane potocznym językiem. Większość jednak powieli sformułowania używane przez ówczesną propagandę.

Inspiracją mógł być list pierwszego sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka do Leonida Breżniewa opublikowany w „Trybunie Ludu” 2 maja 1973 r.: „Z uczuciem serdecznej radości i głębokiej satysfakcji przyjęliśmy wiadomość o przyznaniu Wam Międzynarodowej Nagrody Leninowskiej »Za utrwalanie pokoju między narodami«. (...) Powszechnie znany i wysoko ceniony w świecie jest Wasz osobisty wkład w sformułowanie i realizację leninowskiej linii pokojowego współistnienia (...). (...) Dla narodu polskiego sprawa pokoju, którego jesteście nieugiętym i konsekwentnym bojownikiem, ma wartość najwyższą”¹⁰.

W telegramach znajdujemy wyraźne ślady tego tekstu lub po prostu ówczesnego języka oficjalnego.

Oddział Wojewódzkiego Banku Rolnego we Wrocławiu witał „nieugiętego i konsekwentnego [tak w oryg.] inicjatora i realizatora polityki pokoju”, a rektor Wyższej Szkoły Morskiej doc. Daniel Duda – „wybitnego przywódcę partii i narodu radzieckiego oraz wielkiego przyjaciela narodu polskiego”, Koło TPPR z Tolknicka serdecznie pozdrowiało „inicjatora ofensywy pokojowej na świecie”.

Breżniewa określano mianem „genialnego polityka”¹¹ czy „najwybitniejszego męża stanu”¹², a wiadomość o jego przyjeździe przyjmowano „z entuzjazmem i radością”¹³.

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej (PMRN) w Gdyni podkreślało „osobisty wkład [Breżniewa] w zwycięstwo nad faszyzmem hitlerowskim”.

⁸ *Przyjacielska wizyta. Leonid Breżniew w Warszawie 11-12 maja 1973*, oprac. graf. J. Kępkiewicz, Warszawa 1973, s. 70-71, 103.

⁹ Naturalne jest, że istnieje język zewnętrzny, którym posługujemy się w kontaktach publicznych. Michał Głowiński zastanawiał się jak go określić w odniesieniu do języka Polski Ludowej: propagandowy, partyjny, oficjalny, komunistyczny. Zdecydował się na określenie „nowomowa”, ponieważ wskazuje na cechę nie podlegającą wątpliwości. M. Głowiński, *Nowomowa po polsku*, Warszawa 1990, s. 7.

¹⁰ Depesza pierwszego sekretarza KC PZPR E. Gierka do sekretarza generalnego KC KPZR w związku z przyznaniem L. Breżniewowi Leninowskiej Nagrody Pokoju, [w:] *Polska Ludowa – Związek Radziecki 1944-1974. Zbiór dokumentów i materiałów*, kom. red. S. Trepczyński, Warszawa 1974, s. 583-584.

¹¹ Technikum Rolne w Kłaninie.

¹² Najprawdopodobniej nadawcą był Komitet Dzielnicowy PZPR Gdańsk Portowa.

¹³ POP przy Państwowym Ośrodku Maszynowym w Złocińcu (województwo koszalińskie).

Rada Zakładowa Związku Nauczycielstwa Polskiego serdecznie witała towarzysza sekretarza „w naszym kraju wyzwolonym przez braterską Armię” Czerwoną „i kroczące u jej boku Wojsko Polskie”.

Członkowie klubu oficerów rezerwy przy Zakładach Mechanicznych ZAMECH im. Gen. K. Świerczewskiego w Elblągu oświadcza-
li; „uczuliśmy się wojennej sztuki dowodzenia na najlepszych wzorach i tradycjach niezwyciężonej Armii Radzieckiej. W Armii tej widzimy główna ostoję światowego pokoju i bezpieczeństwa. Niech żyje nierozzerwalna przyjaźń i bohaterstwo żołnierzy polskich i radzieckich”.

PMRN w Sandomierzu podkreślało: „[miasto] zostało uratowane od zniszczenia dzięki manewrom strategicznym pułkownika Skopienko”, a organizacja partyjna z Nysy stwierdziła: „rozumiemy, że rozwój gospodarczy i nienaruszalność naszych granic bez pomocy ZSRR byłoby niemożliwe”.

Urząd Gminy w Świętajnie w województwie olsztyńskim życzył Breźniewowi „wszelkiej pomyślności w życiu osobistym oraz sukcesów na arenie międzynarodowej”; POP Zakładu Ceramiki w Kole: „pomyślności w podejmowaniu pokojowych inicjatyw”; POP Przedsiębiorstwa Tekstylno-Odzieżowego w Szczecinie: „wywiezienia z naszego kraju wielu przyjemnych wrażeń”; Miejska Rada Narodowa w Mławie: „aby jego wysiłki znalazły zrozumienie na całym świecie”.

Pierwszy sekretarz Komitetu Zakładowego PZPR Węzła PKP Kluczbork pisał, że kolejarze „zасыłają gorące życzenia długich lat życia i utrwalenia pokoju między narodami, którego my Polacy tak bardzo pragniemy”.

Pierwszy sekretarz POP przy stacji sanepidu w Gdańsku „za egzekutywę” składał „najserdeczniejsze życzenia zadowolenia i dobrego samopoczucia podczas pobytu w naszym kraju”.

Zarząd Łódzkiego Okręgowego Związku Kolarskiego stwierdził, że „dotychczasowe kontakty Sportowców naszego miasta [z] zawodnikami Kraju Rad w znacznym stopniu przyczyniły się do podniesienia wyników naszych zawodników”.

W telegramie z Teatru Wielkiego w Łodzi deklarowano: „jako artyści sceny operowej zawsze podziwialiśmy najwyższy poziom kultury radzieckiej, w oparciu o te wzory nadal kształtować będziemy socjalistyczny model kultury polskiej”.

Zarząd Łódzkiego Oddziału Związku Literatów Polskich napisał: „Pisarze robotniczej Łodzi pragną wyrazić radość z powodu waszego pobytu w Polsce ludowej i przesyłają wam przy tej okazji wyrazy głębokiego szacunku i uznania.”

Morańska organizacja partyjna zapewniała, że „uczyni wszystko, aby wiecznie żywa idea leninizmu była dalszym kierunkowskazem

naszej pracy”, a Powiatowa Rada Związku Nauczycielstwa Polskiego ze Starogardu Gdańskiego napisała: „zapewniamy was, towarzyszu, iż zrodzona w trudnych latach walki przyjaźń jest w odczuciu naszym synonimem pokoju i postępu ludzkości”.

Podstawowa Organizacja Partyjna (POP) przy Spółdzielni Pracy „Tkacz” w Turku zwracała się do gościa: „towarzyszu Leonidzie Breżniewie chcemy cię zapewnić, że POP nasza korzysta z doświadczenia wielkiego dorobku leninowskiej teorii praktyki bratniej KPZR”.

Załoga Fabryki Maszyn i Sprzętu Wiertniczego Glinik w Gorlicach interpretowała „osobisty przyjazd do polski towarzysza Leonida Breżniewa” jako dowód „pogłębienia się nierozzerwalnej przyjaźni narodu polskiego z narodem radzieckim”.

Podobnie kierownictwo partyjne i administracyjne Prokuratury rzeszowskiej: „Jesteśmy przekonani, że wasza wizyta w Polsce będzie dalszym poważnym krokiem w kierunku umocnienia przyjaźni i braterstwa między naszymi narodami”.

Pierwszy sekretarz [Komitetu Uczelnianego? – MS] PZPR i rektor Politechniki Śląskiej składali życzenia w imieniu uczelni noszącej – jak napisali – „zaszczytny przydomek czerwonej politechniki”.

Powiatowa Rada Narodowa z Bolesławca ogłaszała: „społeczeństwo powiatu bolesławieckiego szczególnie żywo zainteresowane rozwojem stosunków między narodami polskim i radzieckim”.

Zespół i Dyrekcja Teatru Dramatycznego Miasta Stołecznego Warszawy wyrazili „radość z powodu wizyty sekretarza generalnego KC KPZR Leonida Breżniewa w naszym kraju widząc w nim dowód pogłębiającej się więzi między naszymi narodami w dowód wspólnoty celów w walce o ideały socjalizmu, wzajemnego poszanowania i pokoju”

Podobnie Zespół i Dyrekcja Państwowego Teatru Powszechnego w Łodzi: „Wyrażając radość z przyjazdu waszego do polski wierzymy, że wizyta wasza przyczyni się do dalszego rozwoju przyjacielskiej współpracy między twórcami kultury i sztuki narodów republik radzieckich i polski”.

Niektóre telegramy były bardzo krótkie i lakoniczne. Być może nadawcy chcieli zaoszczędzić pieniądze, a być może nie mieli ochoty na wylewność względem akurat tego gościa.

Orkiestra Symfoniczna w Zielonej Górze napisała: „serdecznie witamy w naszym kraju i życzymy owocnych obrad”, Dyrekcja i pracownicy gdańskiej „Miniatury” [teatru – MS]: „serdecznie pozdrawiamy na ziemi polskiej i życzymy dobrego samopoczucia w naszym kraju”, młodzież przebywająca na statku m/s Jelcz: „Mimo że daleko od kraju witamy w naszej ojczyźnie”, Dyrektor i Rada

Pedagogiczna Szkoły Podstawowej nr 54 w Gdańsku Wrzeszczu: „Dotarła do nas wiadomość o waszym przyjeździe drogi towarzyszu. Życzymy Wam zadowolenia i dobrego samopoczucia w okresie pobytu w naszym kraju”.

Bardzo oszczędne w słowach było Technikum Budowlane z Brzozowa, które „z okazji wizyty” wyraziło „swoje pełne zadowolenie”. Ale już np. Liceum Ekonomiczne ze Zgorzelca witało „z wielką radością i entuzjazmem”, z kolei Technikum Mleczarstwa z Rzeszowa wzywało: „niech żyje i rozkwita przyjaźń polsko-radziecka”, a szkoła Podstawowa w Kościanie zaznaczała, że „wolność przyniosła Armia Radziecka i Wojsko Polskie”.

Często wspomniano Nagrodę Leninowską: „Tow. sekretarzu pragniemy wyrazić swą radość z powodu waszej wizyty w Polsce. Witamy w waszej osobie wypróbowanego przyjaciela naszego narodu, jednocześnie gratulujemy uzyskania Leninowskiej Nagrody za utrwalenie pokoju między narodami. Pracownicy Biura wystaw Artystycznych w Zielonej Górze”, „Społeczność naukowa skupiona w Oddziale Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu wyraża radość z wizyty Leonida Breżniewa w naszym kraju i korzystają z tej okazji przesyła na jego ręce gratulacje w związku z przyznaniem mu Leninowskiej Nagrody Pokoju¹⁴”.

Niektóre telegramy brzmiały dwuznacznie, miały oryginalnych nadawców lub treść, świadczyły o przebojowości autora. Wychowankowie¹⁵ Domu Dziecka w Izdebnie (pow. Garwolin) napisali: „jesteśmy wdzięczni za nasze dzieciństwo”. Podstawowa organizacja partyjna szpitala psychiatrycznego w Gdańsku w imieniu pracowników życzyła „przyjemnego pobytu w naszym kraju, dużo szczęścia w Waszej pracy i życiu osobistym”.

Pracownicy Miejskiego Ośrodka Sportu i Turystyki w Gdyni serdecznie witali towarzysza w Polsce. Dalej pisali: „Życzeniem naszym jest by pobyt tow. sekretarza generalnego KC KPZR w Polsce pogłębił dotychczasowe przyjazne stosunki polityczno-gospodarcze naszych krajów w celu przyspieszenia kroku w budowie komunizmu. (...)” Członkowie POP przy Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacji w Tczewie napisali, że składają na ręce Breżniewa „najserdeczniejsze pozdrowienia dla ludzi radzieckich kroczących niezłomnie w pierwszych szeregach”. POP Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego w Mielcu życzył „całemu narodowi ZSRR dalszych sukcesów w budownictwie komunizmu”.

Indywidualny telegram, podpisany imieniem i nazwiskiem, wysłała pielęgniarka Centrum Lecznico-Rehabilitacyjnego Gruzlicy

¹⁴ Podpisał sekretarz oddziału PAN we Wrocławiu.

¹⁵ Tak został podpisany telegram.

Kostno-Stawowej w Otwocku, która napisała: „Korzystając z pobytu towarzysza w Polsce przesyłam najlepsze życzenia sukcesów w polityce pokoju i proszę o przekazanie pozdrowień radzieckim pracownikom służby zdrowia.”

Dyrektor Wojewódzkiego Szpitala Przeciwgruźliczego im. Feliksa Dzierżyńskiego w Otwocku „z upoważnienia pracowników” napisał, że „wyrażają swoje wielkie zadowolenie z wizyty przywódcy Komunistycznej Partii ZSRR” i przesyłają „jednocześnie pozdrowienia dla bratnich narodów radzieckich”.

Jan Walczuk w imieniu Komitetu Powiatowego PZPR w Bielsku-Białej zaprosił Breżniewa „do odwiedzenia ziemi biańskiej”, podobnie napisało grono pedagogiczne i młodzież ze Szkoły Podstawowej nr 4 w Gdańsku Oliwie: „serdecznie witamy na polskiej ziemi i zapraszamy do naszego pięknego Gdańska”.

Telegramy niekiedy kończono „z komunistycznym pozdrowieniem”¹⁶ lub zasyłano „serdeczne proletariackie pozdrowienia”¹⁷.

Przebieg wizyty

Leonid Breżniew przyleciał do Warszawy samolotem „IL-62” w piątek 11 maja 1973 r. o godz. 10 rano. Po powitaniu na lotnisku – transmitowanym przez telewizję – wraz z Edwardem Gierkiem przejechał odkrytym samochodem do Wilanowa. Po drodze mijał gmach KC PZPR, na którym zawieszono ogromny portret sekretarza generalnego. Wzdłuż trasy stali ludzie z transparentami z napisami po polsku i rosyjsku¹⁸ i ze zdjęciami L. Breżniewa. Były kwiaty od dzieci, postoje na uściski z warszawiakami.

Gdy na stopnie samochodu wdrapała się harcerka z bukietem goździków, L. Breżniew wziął ją na ręce, a ona uściśnęła go za szyję. Ktoś z tłumu krzyknął: „Weźcie kwiaty, towarzyszu Breżniew!”. Breżniew zapytał: „Czy ze wszystkim?”, wskazując na harcerkę, którą wciąż trzymał na ręku. Ludzie odkrzyknęli: „Ze wszystkim, ze wszystkim”¹⁹.

Kilka godzin później w siedzibie KC odbyły się rozmowy²⁰ i Leonid Breżniew udekorował Edwarda Gierka najwyższym odznacze-

¹⁶ ZREMB Poznań.

¹⁷ Komitet Miejski Mysłowice.

¹⁸ Np. „Chwała ZSRR”, „Sierdeczno przywietstwuje L. I. Brieżniewa”.

¹⁹ *Przyjacielska wizyta...*, s. 63.

²⁰ Rozmowy dotyczyły głównie spraw międzynarodowych, zob. Notatka o rozmowach I sekretarza KC PZPR tow. Edwarda Gierka z Sekretarzem Generalnym KC KPZR tow. Leonidem Breżniewem w dniach 11-12 maja 1973 r. (sporządzona 15 V 1973 r.), [w:] *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1973*, red. Piotr M. Majewski, Warszawa 2006, s. 245-255.

niem ZSRR – Orderem Lenina²¹. Umieścił go w klapie obok miniatu-
ry Orderu Budowniczych Polski Ludowej²², najwyższego odzna-
czenia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL).

L. Breżniew swoje przemówienie zaczął słowami „Drogi towa-
rzyszu Gierek”.

W dalszej części komplementował go: „Wiele można by mówić o
osobistych przymiotach towarzysza Edwarda Gierka – o jego pryn-
cypialności i realizmie, szerokich horyzontach politycznego myśle-
nia i twardości woli, o skromności, o przyjaznym, jak przystało
komuniście, stosunku do ludzi i wytrwałości w osiąganiu podsta-
wowych celów.”²³

W swoim wystąpieniu, zaczętym słowami „Drogi towarzyszu
Breżniew, Edward Gierek obdarzył gościa komplementami, ale nie
w tak osobisty sposób. Powiedział: „Społeczeństwo polskie z du-
żym zadowoleniem przyjęło decyzję o przyznaniu Wam, towarzyszu
Breżniew, Leninowskiej Nagrody Pokoju i serdecznie gratuluje tego
zasłużonego wyróżnienia. Nasz naród żywi dla Was wielki szacun-
ek jako dla wybitnego działacza radzieckiego i międzynarodowego
ruchu komunistycznego, wybitnego leninowca, czołowego przy-
wódcy bratniego sojuszniczego kraju i niezawodnego przyjaciela
Polski Ludowej.”²⁴

Wieczorem w Urzędzie Rady Ministrów pierwszy sekretarz KC
PZPR wydał obiad na cześć swego gościa²⁵.

Następnego dnia rano L. Breżniew ponownie przejechał udeko-
rowanymi ulicami, wzdłuż których stali warszawiacy. O godz.
10.30 z Okęcia odleciał do Berlina (Niemiecka Republika Demo-
kratyczna), a tydzień później złożył wizytę w Bonn (Republika Fe-
deralna Niemiec)²⁶.

W specjalnych podziękowaniach L. Breżniew wyraził wdzięcz-
ność za przekazane pozdrowienia, życzenia, zaproszenia²⁷.

Zdaniem historyka Andrzeja Skrzyпка Gierek namówił Breż-
niewa do wizyty w Warszawie po drodze do Bonn, aby „Społeczeń-
stwu polskiemu (...) wmówić, że oto dyplomacja radziecka konsul-

²¹ Ustanowiony w 1930 r., przyznany przez Prezydium Rady Najwyższej ZSRR E.
Gierkowi 6 stycznia 1973 r.

²² Ustanowiony w 1949 r., przyznawany przez Radę Państwa obywatelom Polski
oraz instytucjom, przedsiębiorstwom, miastom i województwom.

²³ *Przyjacielska wizyta...*, s. 49-50.

²⁴ *Ibid.*, s. 56-57.

²⁵ *Rozmowy Breżniew – Gierek*, „Dziennik Polski” (Kraków), 12 V 1973 r., s. 2.

²⁶ Był to okres dużej aktywności L. Breżniewa. W czerwcu 1973 r. rewizytował
prezydenta R. Nixona w USA.

²⁷ *Przyjacielska wizyta...*, s. 116.

tuje swoje poczynania wobec RFN²⁸. Podobnie publicysta Stefan Kisielewski zanotował w dzienniku: Breżniew był w Warszawie – co za służalczy komunikat wydano, aż się wierzyć nie chce. Był w Warszawie i w NRD, aby te stolice uspokoić przed swoimi podróżami do NRF i USA.²⁹

Wizyta odbywała się w okresie odprężenia w stosunkach międzynarodowych. Trwał proces ratyfikacji układów dwustronnych utrwalających powojenne granice (między ZSRR, PRL, NRD, RFN, Czechosłowacją), przygotowywano się do Ogólnoeuropejskiej Konferencji Państwa w Sprawie Bezpieczeństwa i Współpracy w Helsinkach³⁰. Wizyta stanowiła jednak przede wszystkim efekt bliskich relacji E. Gierka i L. Breżniewa³¹. Można chyba powiedzieć, że była między nimi „dobra chemia”. Breżniew już od 1965 r., najpóźniej od 1968 r., widział w Gierku następcę Władysława Gomułki³². Edward Gierek, gdy już został szefem PZPR, dbał o dobre relacje z Leonidem Breżniewem³³. Wówczas rywalizacja o względy gospodarza Kremla była jednak typowa dla państw podporządkowanych ZSRR³⁴.

Program wizyty oraz relacje prasowe moim zdaniem wskazują raczej na to, że Gierek starał się przede wszystkim wzmocnić własną pozycję i zmanifestować przyjaźń i oddanie Polski ZSRR. Tak pojmował polską rację stanu. Pozostaje pytaniem otwartym, czy w ówczesnej sytuacji geopolitycznej miał inne wyjście. Z kolei ocena, czy polityka międzynarodowa prowadzona przez Gierka była dla Polski *summa summarum* korzystna, czy nie, wymaga wielu badań cząstkowych, przede wszystkim w dziedzinie gospodarki. Faktem

²⁸ A. Skrzypek, *Dyplomacja sukcesu? Międzynarodowa aktywność ekipy Edwarda Gierka w latach 1971-1975*, Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 2007, t. 21, s. 181.

²⁹ S. Kisielewski, *Dzienniki*, Warszawa 2001, s. 767 (zapis z 15 V 1973 r.)

³⁰ W. Jarzabek, *Dyplomacja polska w warunkach odprężenia (styczeń 1969-lipiec 1975)*, [w:] *Historia dyplomacji polskiej. Połowa X-XX w.*, t. 6, 1944/1945-1989, red. W. Materski, W. Michowicz, Warszawa 2010, s. 662-663.

³¹ Panowie spotykali się wielokrotnie, zwykle w ZSRR. Po raz pierwszy w roli pierwszego sekretarza KC PZPR E. Gierka spotkał się z L. Breżniewem w Moskwie 5 I 1971 r., a następnie gdy przyjechał 21 XII 1972 r. na obchody 50-lecia ZSRR. Ponownie Gierek w Moskwie 17-19 XII 1973 r. Spotykali się także na Krymie. J. Eisler, *Siedmiu wspaniałych. Poczet pierwszych sekretarzy KC PZPR*, Warszawa 2014, s. 278; A. Skrzypek, *Mechanizmy klientelizmu. Stosunki polsko-radzieckie 1965-1989*, Pułtusk-Warszawa 2008, s. 140, s. 147 (przypp. 106), s. 160, por. Piotr Kostikow, *Widziane z Kremla. Moskwa - Warszawa gra o Polskę*, Warszawa 1992, *passim*

³² M. Szumilo, *Rozmowy Edwarda Gierka z dyplomatami sowieckimi w latach 1963-1965 (dokumenty odnalezione w RGASPI)*, „Komunizm: system-ludzie-dokumentacja”, nr 2, 2013, s. 317; J. Eisler, *op. cit.*, s. 274.

³³ *Por. ibid.*, s. 280.

³⁴ W. Jarzabek, *op. cit.*, s. 673.

pozostaje, że Edward Gierek zarówno w sferze deklaracji, jak i konkretnych decyzji, zacieśnił współpracę PRL z ZSRR³⁵.

W świetle materiałów archiwalnych można stwierdzić, że choć Leonid Breżniew gościł kilkakrotnie w PRL, akcja wysyłania telegramów odbyła się tylko raz. Przepuszczalnie władze uznały, że nie spotkała się ona z oczekiwanym odzewem i nie przyniosła spodziewanych rezultatów.

³⁵ A. Skrzypek, *Dyplomacja...*, s. 170, 179-180.

Aneks. Przykładowe pełne teksty telegramów

Grono pedagogiczne wita w Polsce z największą serdecznością towarzysza Leonida Breżniewa. Zespół Szkół Zawodowych Iława

Serdecznie witamy dostojnego gościa w naszym kraju. Przychodnia Obwodowa w Lidzbarku Warmińskim

Serdecznie witamy tow. Breżniewa na ziemi polskiej. Organizacja partyjna, Rada Zakładowa i kolegium pracowników naukowych Polskiej Akademii Nauk w Jabłonie

Kierownictwo stacji wodnej PTTK Pisz w Jabłoni wraz z całą załogą serdecznie wita wielkiego przyjaciela polski towarzysza Leonida Breżniewa

Nauczyciele województwa koszalińskiego serdecznie witają tow. Leonida Breżniewa sekretarza generalnego KC KPZR. Zarząd Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Koszalinie

Serdeczne życzenia i gratulacje Generalnemu Sekretarzowi KPZR z okazji przyznania Leninowskiej Nagrody Pokoju przesyłają nauczyciele Żyrardowa

Towarzyszowi Breżniewowi przyjemnego pobytu w Polsce życzą pracownicy Narodowego Banku Polskiego w Nidzicy

Bojownikowi o pokój na świecie wyrazy szacunku i radości, ze możemy go gościć w naszym kraju składa Zespół Teatru Studia

Drogiemu Towarzyszowi z okazji pobytu w Polsce moc najserdeczniejszych pozdrowień zasyłają Zuchy, harcerze, instruktorzy Szczepu Marcelgo Nowotki w Gdyni

Towarzyszowi Leonidowi Breżniewowi Sekretarzowi Generalnemu KC PZPR serdeczne pozdrowienia i najlepsze życzenia miłego pobytu w naszej ludowej ojczyźnie ślą dyrektorki, nauczycielki i dzieci toruńskich przedszkoli

My kobiety i matki na ręce wybitnego męża stanu Leonida Breżniewa składamy wyrazy szczerego szacunku i podziękowania za

utrwalanie pokoju między narodami. Powiatowa rada kobiet przy KFJN w Turku (województwo poznańskie)

Dostojnemu gościowi, niezmordowanemu bojownikowi o pokój na globie ziemskim, wielkiemu przywódcy narodów radzieckich i przyjacielowi narodu polskiego najserdeczniejsze wyrazy hołdu przesyła Załoga Nadleśnictwa Kłobuck z województwa katowickiego

Serdecznie witamy na naszej ziemi wytrwałego bojownika o pokój i komunizm wypróbowanego towarzysza Leonida Breżniewa. POP PZPR, grono pedagogiczne i młodzież Liceum Ekonomicznego w Otwocku

Drodzy Towarzysze. Dziennikarze Warmii i Mazur serdecznie witają przebywającego w Polsce z przyjacielską wizytą na zaproszenie KC PZPR, Rady Państwa i rządu PRL Pierwszego sekretarza KC KPZR [oryg.] Leonida Breżniewa. W osobie towarzysza Breżniewa witamy przywódcę bratniego narodu radzieckiego, wybitnego męża stanu i polityka realizującego konsekwentnie leninowską politykę pokoju. Olsztyńskie wydawnictwo prasowe, „Gazeta Olsztyńska”, „Panorama Północy”, „Nasza Wieś”, „Warmia i Mazury”

Z serdecznym pozdrowieniem dla towarzysza Breżniewa twórcy odprężenia w świecie i budowniczego socjalizmu Urząd Gminy Jawornik Polski.

Załoga Zootechnicznego Zakładu Doświadczalnego Czechnica koło Wrocławia z radością wita przyjazd towarzysza generalnego sekretarza KPZR do Polski w pełni doceniając jego wizytę jako doniosły wkład do dzieła pokoju w walce z siłami imperializmu i agresji. Pierwszy sekretarz KZ PZPR Dyrekcja ZZD

Szanowny Towarzyszu Generalny Sekretarzu z okazji Waszej przyjacielskiej wizyty w naszym kraju pragniemy tą drogą w imieniu społeczeństwa miasta Torunia wyrazić szczerze uznanie i poparcie dla konsekwentnej i pokojowej polityki zagranicznej ZSRR w kształtowaniu realizacji której Wasz osobisty wkład Towarzyszu Breżniew jest ogromny. Potwierdza to przyznana Wam ostatnio Nagroda Leninowska za Utrwalenie Pokoju Między Narodami. Z okazji tego zaszczytnego wyróżnienia składamy Wam drogi i szanowny Generalny Sekretarzu gorące i serdeczne gratulacje. Przewodniczący Miejskiego FJN w Toruniu prof. dr Witold Łukaszewicz

Powiatowa Rada Kobiet w Krośnie n. Wisłokiem woj. Rzeszów wyraża w imieniu kobiet powiatu krośnieńskiego wielką radość i zadowolenie z wizyty w Polsce Tow. Leonida Breżniewa. Z tej okazji kobiety krośnieńskie pragną podkreślić głęboką przyjaźń, jaką żywią do narodu radzieckiego oraz zapewnić Tow. Breżniewa, że jego wizyta w naszym kraju przyczyni się do spotęgowania tej przyjaźni. Życzymy Tow. Breżniewowi przyjemnego pobytu w naszej pięknej stolicy Warszawie.

Załoga Nadleśnictwa Wielbark wita serdecznie towarzysza w naszym kraju przesyłając jak najlepsze pozdrowienia z lasów mazurskich dla największego bojownika i kierownika głównej siły wspólnoty socjalistycznej. Zobowiązujemy się do realizowania naszego zadania dla utrwalenia pokoju i socjalizmu na świecie. Za załogę mgr inż. Jan Przewłocki

Doceniając znaczenie wizyty w Polsce przywódcy komunistycznej partii ZSRR Sekretarza Generalnego towarzysza L. Breżniewa pracownicy Spółdzielni Pracy Zjednoczenie w Ostrowcu [Świętokrzyskim] przesyłają serdeczne proletariackie pozdrowienia. Widzimy wielki wkład KPZR jak i osobisty tow. Leonida Breżniewa w utrwaleniu jedności między narodami oraz ruchu robotniczym i komunistycznym, stała więc Komunistycznej Partii ZSRR z PZPR i olbrzymie zaangażowanie w utrwalanie pokoju na świecie. Wierzymy, że wizyta tow. L. Breżniewa w Polsce przyczyni się do zacieśnienia wieczystej przyjaźni między naszymi partiami i narodami. Życzymy długich lat życia, zdrowia i sukcesów w kontynuowaniu wielkich idei Lenina. W imieniu załogi Sekretarz POP, Przewodniczący Rady Zakładowej, Prezes Zarządu Spółdzielni.

W imieniu partyjnej organizacji filmowców zespołów filmowych i całego środowiska polskich twórców filmowych z okazji pobytu w Warszawie przesyłamy Wam Towarzyszu Sekretarzu nasze najlepsze pozdrowienia i wyrazy wdzięczności za Wasz trud w dziele budowy socjalizmu w naszych krajach i pokoju w świecie. Wierzymy głęboko, że tak droga nam wszystkim sprawa przyjaźni polsko-radzieckiej i wspólnego rozwijania frontu kultury i sztuki socjalistycznej pod waszym światłym kierownictwem przynosić będzie coraz wspanialsze owoce. My ludzie sztuki witamy Was jako wdzięczni dłużnicy za wszystkie lata kiedy Wasza kultura służyła nam radą, pomocą i przede wszystkim przykładem. Przyjmijcie oprócz naszej najszczęśliwszej radości z Waszego pobytu również naszą najgłębszą wdzięczność za wszystko co od Was. Niech niebo nad waszą głową będzie zawsze pogodne w [oryg.] uśmiech i ser-

deczność odbudowanej warszawy niech wam towarzyszy przez najdłuższe lata życia. Czesław Petelski pierwszy sekretarz partyjnej organizacji filmowców w Warszawie³⁶.

*

Słowa kluczowe: Polska, ZSRR, Edward Gierek, Leonid Breżniew, oficjalne wizyty, propaganda

Keywords: Poland, USSR, Edward Gierek, Leonid Brezhnev, official visits, propaganda

**

Michał Sempołowicz (ur. 1977) – mgr prawa, dr nauk humanistycznych. Prowadzi badania dotyczące historii Rosji i stosunków rosyjsko-polskich XIX-XX w. Autor rozprawy doktorskiej pt. „Oberprokurator Najświętszego Synodu Konstantin Pobiedonoscew wobec kwestii polskiej w latach 1880–1905”. W ramach Centralnego Projektu Badawczego IPN „Partia komunistyczna w systemie władzy w Polsce 1944–1989” przygotowuje monografię pt. „Współpraca polsko-radziecka na poziomie regionalnym na przykładzie Gdańska i Leningradu (1945–1990)”. W latach 2006–2016 pracownik Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku (2009–2015 – kierownik Referatu Edukacji Historycznej). Obecnie specjalista ds. badawczych w Muzeum Emigracji w Gdyni.

³⁶ Rosyjskie Państwowe Archiwum Historii Społeczno-Politycznej (dalej: RGASPI), f. 17, op. 101, d. 19, k. 3.